

Э. Ғ. ҒОЗИЕВНИНГ ШАХС ОНТОГЕНЕЗИДА КОГНИТИВ ЖАРАЁНЛАРНИ ХАРАКАТЛАНТИРУВЧИ МЕХАНИЗМ НАЗАРИЯСИ

Мадаминова Дилрабо

“Педагогика ва психология” йўналиши, 201-гуруҳ магистранти

Низомий номидаги Тошкент Давлат
Педагогика Университети психология
кафедраси п.ф.н. доц в.б. **Л.С.Турсунов**

АННОТАЦИЯ

Э.Ғ.Ғозиевнинг шахс онтогенезида когнитив жараёнларни харакатлантирувчи механизм назарияси ҳақида фикр юритилган.

Калит сўзлар: Шахс онтогенези, когнитив ёндашув, когнитив жараёнлар, шартсиз рефлекслар, шартли рефлекслар, регуляция, билим, кўникма, малака ва одатлар.

АННОТАЦИЯ

Э.Ғ. Обсуждается теория Газиева о механизме активации когнитивных процессов в онтогенезе человека.

Ключевые слова: Онтогенез личности, когнитивный подход, познавательные процессы, безусловные рефлексы, условные рефлексы, регуляция, знания, навыки, умения и навыки.

Шахс онтогенезига когнитив ёндашув ўтган асрнинг иккинчи ярмида юзага келган бўлиб, аксари мазкур соҳада изланувчилар асосий эътиборни шахснинг ўзлигини англашда билиш жараёнларини ролига қаратганликларини кўришимиз мумкин. Узоқ ва яқин чет эл психологлари томонидан олиб борилган тадқиқотларда шахс онтогенезида когнитив жараёнларни харакатлантирувчи механизмлари ҳақида маълумотлар нисбатан кам ёки учрамайди десак ҳам хато бўлмайди. Мазкур соҳада тадқиқот олиб боришга интилан мутахассислар ўз фаолиятларини буткул ё қисман, олий нерв фаолияти ёки психофизиологик асосларга урғу бериш орқали тушунтиришга ҳаракат қилганликларини гувоҳи бўламиз.

Ўзбек руҳиятшунослик фанининг забардаст олими Э. Ғ. Ғозиевни асарларини ўқиган шахс бир жиҳатга эътиборли бўлиши лозим матнда

“бизнингча” ёки “бизнинг” деган ибора ишлатилган бўлса демак мазкур фикр устоз томонларидан фанга киритилган янгилик ҳисобланади.

“Инсон онтогенезида билиш жараёнларини вужудга келтирувчи ва уларни амалга оширувчи, функционал ҳолатни яратувчи, уни ҳаракатлантирувчи куч сифатида ҳукм сурувчи манбалар, негизлар, механизмлар, бизнингча қуйидагилардан иборат:

1. Туғма инстинктлар.
2. Шартсиз рефлекслар.
3. Шартли рефлекслар.
4. Идеомотор ҳаракатлар.
5. Предметли ҳаракатлар.
6. Тақлид ёки имитация.
7. Тажриба – машқ.
8. Билим, кўникма, малака ва одатлар.
9. Функциялар.
10. Регуляция.” [1, б.201]

Юқорида келтирилган фикрдан кўриниб турибдики билиш жараёнлари ўз – ўзидан юзага келиб қолмайди аксинча уни ўзига ҳос механизми мавжуд, фақат унинг асосида билиш жараёнлари ўз фаолиятларини фаол намоеън эта оладилар. Билиш жараёнлари ишлаб кетиш учун албатта туғма инстинктлар мавжуд бўлиши лозим бўлади, акс ҳолда физоанотомик ҳаракатларни ўзи автоматик тарзда ишлаб бирор - бир аниқ натижага интилиш кузатилмас эди. Натижада шартли ва шартсиз рефлекслар амалга ошиши мумкин бўлмасди. Мазкур назариянинг моҳиятига эътибор қаратилса, келтирилган ҳар бир жараён ўзидан кейингисига йўл очиб бериши билан бир қаторда у билан чамбарчас боғланган ҳолатда ўз фаол фаолиятини давом эттиради.

Онтогенез тараққиётида идеомотор ҳаракатлар предметли ҳаракатлар билан чамбарчас боғланган бўлиб боланинг дастлабки йўналган ҳаракатларига замин яратиб бериш билан қаторда ўз ҳаракатларини назорат қилишга имкон очиб беради.

Хуллас назарияда илгари сурилган ҳар бир ҳолат билиш жараёнларини вужудга келтирувчи ва уларни амалга оширувчи, функционал ҳолатни яратувчи, уни ҳаракатлантирувчи куч сифатида ҳукм сурувчи манбалар, негизлар, механизмлари эканлигини бола психикасини онтогенези моҳияти ва қонуниятлари билан таниш мутахассислар учун англаш қийин эмас.

Э.Ғ.Ғозиев шахс онтогенези когнитив жараёнларни ҳаракатлантирувчи куч боланинг ривожланиш қонунияти хомилалик – эмбрионлик давридан бошланишига алоҳида урғу бериб: “Биз (Э.Ғозиев) яратган комил инсон концепцияси ўзига хослиги билан ажралиб туради. Бизнинг таъкидлашимизча хомилалик — эмбрионал давр босқичи бўлгуси шахс учун муҳим аҳамият касб этиб, жисмоний баркамолликнинг, нерв системаси, бош мия катта ярим шарлари, ҳиссий билиш, тана аъзолари пайдо бўлишининг ва ўсишининг манбаи вазифасини бажаради”. [2, б.49]

Шахс ривожланишнинг когнитив жараёнлар билан узвий боғлиқлик қонуниятини ҳисобга олиб ёндошадиган бўлсак, таълим-тарбияни ҳомилалик давридан бошланиши яъни онанинг ҳалол ҳаромга қатъий амал қилган ҳолда озикланиши, фаолиятини онг остида тўғри йўналтира олиши ва ҳомиласига эшиттириб ижобий - ибратли ҳикояларни ўқиб бериши орқали таъсир эта олиш қонуниятидан келиб чиқиб, устоз “ ҳомилалик - эмбрионал давр босқичи бўлғуси шахс учун муҳим аҳамият касб этади” деган иборани ишлатаётганликларига шубҳа йўқ. Мазкур ҳолат дунёга машҳур кўплаб шарқ мутафаккирларини ҳаёт тарзларида учратишимиз мумкин.

Бола дунёга келганидан сўнг уни онтогенезида когнитив жараёнларни ҳаракатлантирувчи механизмларни кетма – кет ривожланишига эътибор қаратиш мақсадга мувофиқдир. Баъзан бир босқични босиб ўтмасдан кейинги босқичга ўтишга ундаш ижобий натижаларга олиб келмайди. Шунини унутмаслик лозимки тажрибани ўзлаштирмасдан, машқларни амалга ошириб бўлмайди, ҳар икки фаолиятни эгалламасдан билим ва малакани эгаллаш мумкин эмас.

Юқоридаги фикрлардан кўриниб турибдики Э. Ғ. Ғозиевнинг шахс онтогенезида когнитив жараёнларни ҳаракатлантирувчи механизм назарияси исбот талаб этишга зарурат мавжуд эмас.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Э. Ғ. Ғозиев. “Психология методологияси”.Т., “НОШИР” 2013й [1, б.201]
2. Э. Ғ. Ғозиев. “ Онтогенез психологияси”.Т., “НОШИР” 2010й [2, б.49]